

РОЗДІЛ VII. ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ ДЛЯ XXI СТОЛІТТЯ

УДК 378:174:001.89

Ганна Бигар

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID ID 0000-0001-8373-463X

Кристина Шевчук

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID ID 0000-0002-9365-1456

Ірина Піц

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID ID 0000-0002-7911-9922

DOI 10.24139/2312-5993/2026.01/319-332

ЕТИЧНІ ІМПЕРАТИВИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В КОНТЕКСТІ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

У статті здійснено теоретико-методологічний аналіз етичних імперативів наукового дослідження в контексті утвердження академічної доброчесності у системі вищої освіти. Розкрито сутність академічної доброчесності не лише як нормативно-правової вимоги, а й фундаментальної ціннісної та методологічної основи науково-дослідної діяльності здобувачів вищої освіти, викладачів і молодих науковців. Обґрунтовано, що дотримання етичних норм є необхідною передумовою валідності, достовірності та суспільної значущості результатів наукового пошуку. Особливу увагу зосереджено на викликах, які постають перед сучасною вищою школою в умовах цифровізації та активного впровадження інструментів штучного інтелекту в освітню й наукову практику. Проаналізовано ризики, пов'язані з плагіатом, самоплагіатом, фабрикацією, фальсифікацією даних, а також із розмиванням меж авторства в процесі використання генеративних цифрових технологій. Визначено провідну роль викладача закладу вищої освіти у формуванні етичної культури, дослідницької компетентності та відповідального ставлення студентів і магістрантів до наукової творчості. Наголошено на доцільності інтеграції принципів академічної етики у зміст дисциплін методологічного та психолого-педагогічного спрямування, а також на необхідності впровадження курсів з академічного письма. Запропоновано системний підхід до утвердження академічної доброчесності, що поєднує педагогічні, організаційні, правові та технічні механізми забезпечення якості наукової діяльності у закладах вищої освіти.

Ключові слова: академічна доброчесність, наукова етика, вища освіта, методологія наукових дослідження, плагіат, педагогіка вищої школи.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі вища освіта та наука перебувають на етапі докорінної трансформації, де стрімкий розвиток цифрових технологій не лише розширює горизонти пізнання, а й ставить перед здобувачами вищої освіти принципово нові виклики. За таких умов етика стає не просто теоретичною дисципліною, а базовим складником дослідницької компетентності, що забезпечує сталий розвиток молодого науковця. Особливої гостроти це питання

набуває у цифрову епоху, коли миттєвий доступ до мільйонів наукових праць через мережу Інтернет породжує ілюзію у студентів «спільної власності». Це нерідко призводить до розмивання меж індивідуальної відповідальності, зростання випадків текстових запозичень та несвідомого плагіату, що гальмує розвиток справжніх дослідницьких здібностей. Поява інструментів генеративного штучного інтелекту додає нових методологічних пасток, вимагаючи від здобувачів вищої освіти чіткого усвідомлення кордону між технологічною підтримкою та втратою власної інтелектуальної унікальності.

Водночас, у ситуації інформаційного надлишку, саме розвинена методологічна культура та етична стійкість дозволяють майбутньому фахівцю продукувати автентичні знання, а не займатися механічним репродукуванням текстів. Формування високої академічної культури є запорукою успішної самореалізації здобувача вищої освіти, адже його репутаційний капітал починає вибудовуватися вже з перших наукових спроб. Усвідомлення етичних імперативів захищає творчий потенціал студента від девальвації, перетворюючи процес навчання на шлях становлення відповідальної особистості, здатної на об'єктивний і чесний науковий пошук.

Аналіз актуальних досліджень. Теоретико-методологічний аналіз етичних імперативів у вищій школі базується на ґрунтовному вивченні напрацювань вітчизняних та зарубіжних науковців, які заклали фундамент розуміння академічної доброчесності та наукової етики. Проблема формування дослідницької культури та етичної свідомості здобувачів вищої освіти перебуває у центрі уваги багатьох вітчизняних науковців, які розглядають суб'єктів освітнього процесу через призму ціннісного та компетентнісного підходу. Зокрема, фундаментальне значення мають праці В.Кременя, у яких обґрунтовано філософію людиноцентризму як методологічну базу для розвитку особистості студента в сучасному освітньому просторі. Питання становлення етичного самовизначення майбутніх фахівців та їхньої ціннісної орієнтації у професійній діяльності ґрунтовно досліджували І.Зязюн (у контексті педагогіки добра та педагогічної майстерності) та О.Пехота (через впровадження інноваційних технологій професійного розвитку). Методологічний аспект формування дослідницької компетентності, що базується на засадах академічної доброчесності, висвітлено у роботах С.Калашнікової та Т.Фінікова, які акцентують увагу на необхідності трансформації внутрішньої культури університетської спільноти та

розвитку суб'єкт-суб'єктної взаємодії між викладачем і студентом. Процеси цифровізації та їхній вплив на етичну поведінку здобувачів у науковому пошуку детально проаналізовано у працях М. Шермана та А. Артюхова, що дозволяє комплексно підійти до розв'язання проблеми підготовки фахівця, здатного до критичного мислення та відповідального авторства в умовах інформаційного суспільства.

Зарубіжний досвід дослідження цієї проблематики представлений фундаментальними працями Д. МакКейба, Г. Фішмана та Т. Фішмана, які зосереджуються на соціологічних та психологічних чинниках академічної недоброчесності. Значну роль у розробці міжнародних етичних стандартів відіграють рекомендації Міжнародного центру академічної доброчесності (ICAI), а також дослідження Б. Мак-Фарлейна щодо «інтелектуальних чеснот» у сучасній науці. Аналіз іноземного досвіду вказує на те, що етичні імперативи у провідних університетах світу розглядаються як ключовий елемент академічної свободи та інноваційного розвитку. Синтез цих вітчизняних та зарубіжних підходів дозволяє комплексно підійти до вивчення порушеної проблеми, враховуючи як глобальні виклики цифровізації, так і специфіку трансформації національної системи вищої освіти.

Мета статті спрямована на розкриття сутності етичних імперативів як засадничих елементів методологічної культури суб'єктів освітнього процесу та визначення механізмів їх інтеграції у практику науково-дослідної роботи закладів вищої освіти.

Методи дослідження. Написання статті вимагало використання наступних методів: синтез та узагальнення – для теоретичного обґрунтування актуальності проблеми та визначення понятійного апарату дослідження, аналіз періодичних видань, спостереження за освітнім процесом.

Виклад основного матеріалу. Концептуалізація академічної доброчесності в системі вищої освіти вимагає розуміння її не лише як набору формальних заборон, а як цілісної етичної системи, що визначає якість наукового та освітнього простору. У широкому методологічному сенсі академічна доброчесність постає як сукупність моральних принципів та внутрішніх переконань суб'єкта, що реалізуються через чесність, довіру, справедливість, повагу та відповідальність. Ці фундаментальні цінності формують фундамент професійної діяльності викладача та науково-дослідної діяльності

студента, забезпечуючи легітимність отриманих наукових результатів та їхню суспільну значущість.

Центральним орієнтиром у процесі нормативного закріплення цих етичних стандартів у вітчизняному освітньому просторі є стаття 42 Закону України «Про освіту». Дана правова норма визначає академічну доброчесність як сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової діяльності. Законодавче закріплення понять академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації та фальсифікації створює необхідний механізм для регулювання академічних відносин та мінімізації ризиків недоброчесної поведінки. Законодавче визначення цих норм надає надійне правове підґрунтя для розвитку дослідницького потенціалу молоді, де дотримання етичних стандартів стає обов'язковою умовою професійної легітимності та конкурентоспроможності майбутнього спеціаліста (Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII, ст. 42). Важливо підкреслити, що етичний імператив доброчесності інтегрований у методологію наукового пошуку як запобіжник проти спотворення істини, що є особливо актуальним у період глобальної інформатизації та відкритого доступу до знань.

Таким чином, методологічна культура суб'єктів освітнього процесу у вищій школі має ґрунтуватися на свідомому дотриманні етичних норм, де закон виступає регулятором, а внутрішні цінності – гарантом автентичності інтелектуального продукту. Розбудова внутрішніх систем забезпечення якості освіти в університетах має орієнтуватися на розвиток середовища, де академічна доброчесність сприймається як ознака професіоналізму та обов'язкова умова формування дослідницької компетентності фахівця, його успішної наукової кар'єри (Артюхов, Ліік, Котляков, 2021, с. 35-39).

Ефективне формування дослідницької компетентності сучасного фахівця неможливе без цілісної інтеграції етичних імперативів у зміст таких фундаментальних дисциплін у закладах вищої освіти, як *«Педагогіка та психологія вищої школи»* та *«Методологія наукових досліджень та академічна доброчесність»*. У межах цього інтегрованого підходу дослідницька компетентність розглядається не лише як сукупність знань про методи статистичного аналізу чи алгоритми написання статей, а насамперед як здатність здійснювати науковий пошук у межах етичного поля. Поєднання цих дисциплін дозволяє

здобувачам трансформувати зовнішні нормативні вимоги у внутрішні професійні переконання. Зокрема, методологічна підготовка озброює студента інструментарієм для практичної реалізації чесного дослідження, тоді як психолого-педагогічний складник допомагає усвідомити соціальну вартість результатів та відповідальність перед науковою спільнотою за достовірність оприлюднених даних (Васильєва, 2021, с. 48-50).

Психологічний аспект вивчення зазначених дисциплін відіграє критичну роль у запобіганні етичним девіаціям, таким як плагіат чи фальсифікація. Дослідницька компетентність передбачає розвиток рефлексивної позиції магістранта чи аспіранта, що дозволяє критично оцінювати власні когнітивні упередження та уникати спокуси «швидких результатів», які часто пропонують сучасні цифрові інструменти (Шерман, 2020, с. 294). Викладач, акцентуючи на психології творчості та етиці взаємодії у науковій групі, сприяє формуванню у здобувачів емоційної стійкості до академічного тиску. Це закладає фундамент для розвитку «етичного імунітету», де дослідник свідомо обирає складніший шлях самостійного наукового пошуку, розуміючи, що лише автентичний результат є справжнім внеском у розвиток педагогічної науки та власного професійного реноме.

Синергія методологічної та психолого-педагогічної підготовки забезпечує перехід від формального навчання до становлення цілісної наукової особистості. Формування дослідницької компетентності в контексті академічної доброчесності дозволяє здобувачу не просто опанувати навички академічного письма, а виробити власний науковий стиль, що базується на повазі до інтелектуальної власності та культурі наукового діалогу (Духаніна, 2018, с. 332). Такий комплексний підхід гарантує, що випускник вищої школи буде здатний не лише продукувати нові знання, а й забезпечувати їх високу етичну якість, що є критично важливим для інтеграції української науки у глобальний дослідницький простір. Відтак, поєднання методології та психології стає запорукою виховання нового покоління науковців, для яких етика є не обмеженням, а вищою формою професійної свободи та гідності.

Психологічний складник дисциплін «Педагогіка та психологія вищої школи» дозволяє глибше проаналізувати мотиваційну сферу студента та виявити чинники, що спонукають до академічної недоброчесності, як-от страх помилки або низька самооцінка. Відтак, викладач, інтегруючи питання академічної етики у дидактичні та психологічні аспекти курсу, допомагає майбутнім науково-

педагогічним працівникам сформувати цілісну професійну позицію. Це перетворює навчання на процес виховання «етичного інтелекту», де дотримання норм доброчесності стає не просто вимогою закладу освіти, а внутрішньою потребою особистості фахівця, що є фундаментальним для збереження академічних традицій у сучасних умовах (Фініков, Артюхов, 2016, с. 46).

Логічним та інституційно необхідним продовженням інтеграції етичних норм в освітній процес закладів вищої освіти є впровадження спеціалізованих курсів з *основ академічного письма* в освітні програми всіх рівнів – від бакалаврату до докторантури (Фініков, Артюхов, 2016, с. 53-55). Такі дисципліни виконують роль фундаментального методологічного містка, що дозволяє здобувачу освіти не лише теоретично ознайомитися з етичними нормами, а й опанувати складні техніки наукової комунікації: коректне цитування, критичний аналіз джерельної бази та логічно обґрунтований виклад власних ідей. У науковому дискурсі часто наголошується, що значна частина порушень академічної доброчесності має ненавмисний характер, виникаючи через брак навичок синтезу інформації та правильної роботи з автентичними текстами.

Системне навчання правил академічного письма під час вивчення таких дисциплін як «Методологія наукових досліджень» дозволяє ефективно мінімізувати ризики такого «неумисного плагіату», оскільки озброює студента інструментарієм парафразування та аргументації. Крім того, вивчення цієї дисципліни сприяє трансформації зовнішнього нормативного тиску у внутрішнє відповідальне ставлення до авторства (Духаніна, 2018, с. 332). Це утверджує інтелектуальну чесність як базову професійну цінність майбутнього науковця та педагога, що повністю відповідає вектору європейської інтеграції вищої школи України та сприяє визнанню вітчизняних наукових результатів у міжнародному академічному просторі (Сацик, 2017, с. 68). Таким чином, академічне письмо постає не просто технічною навичкою, а дієвим механізмом реалізації етичного імперативу в практичній діяльності дослідника. На запровадженні спеціальних курсів з основ академічного письма та дослідницької етики, які інтегруються в навчальні плани магістрантів та аспірантів наголошує дослідниця С. Калашнікова (Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети утвердження, 2022, с.12). Це дозволяє перетворити етичний імператив із формальної вимоги закону (Про освіту : Закон України від

05.09.2017 р. № 2145-VIII, ст. 42) на стійку внутрішню установку особистості. Викладач вищої школи, поєднуючи функції науковця та педагога, транслює культуру поваги до інтелектуальної власності, що стає запорукою формування якісно нової наукової еліти, здатної працювати в умовах високої академічної свободи та відповідальності.

Усвідомлення викладачем своєї ролі як транслятора етичних цінностей створює необхідний моральний фундамент, проте в умовах сучасного масового виробництва наукової інформації лише виховних заходів буває недостатньо (Фініков, Артюхов, 2016, с. 44). Для ефективного функціонування академічної системи етичні імперативи мають бути підкріплені конкретними прикладними механізмами. Це зумовлює необхідність поєднання педагогічного впливу з технічними та організаційними засобами, які дозволяють не лише декларувати, а й практично гарантувати дотримання стандартів наукової етики на всіх рівнях вищої школи.

Реалізація етичних імперативів у науковій діяльності не є одноразовим актом, а розгортається як динамічний процес, що супроводжує всі етапи методологічного процесу. За період навчання у закладі вищої освіти здобувач здійснює різні види науково-пошукової діяльності, яка як цілісна педагогічна система має традиційні етапи планування, здійснення та аналізу. Етичний імператив на етапі планування вимагає від дослідника відмови від підлаштування наукової гіпотези під очікувані результати або завідомої фальсифікації припущень задля отримання швидкого наукового ефекту. Як зазначають вітчизняні дослідники, зокрема А. Артюхов (Артюхов, 2023) та В. Сацик (Сацик, 2017), етична відповідальність науковця починається вже на етапі планування дослідження, де методологічна чесність виявляється в об'єктивному аналізі стану вивченості проблеми та визнанні доробку попередників. У контексті педагогіки вищої школи це вимагає від дослідника критичного самоаналізу та готовності до корекції теоретичних засад відповідно до об'єктивних наукових фактів, а не суб'єктивних очікувань.

На етапі збору та обробки емпіричних даних етичний імператив набуває форми наукової достовірності. Праці М. Шермана та В. Кременя акцентують увагу на неприпустимості фальсифікації чи фабрикації результатів для досягнення «бажаних» показників, що є критично важливим для збереження наукової істини (Кремень, 2015; Шерман, 2020; 2024).

Заключний етап – оприлюднення результатів – потребує дотримання високої культури академічного письма. Т. Фініков наголошує на важливості чіткого розрізнення між творчим розвитком ідей та технічним копіюванням текстів, що визначає репуаційну стабільність науковця (Фініков, Артюхов, 2016, с. 110). Етичний імператив тут полягає у визнанні інтелектуального внеску всіх учасників дослідження та коректному оформленні покликань на джерела. Відповідно до положень збірника матеріалів під редакцією С. Калашнікової, системне дотримання цих норм на кожному етапі наукового пошуку є не лише вимогою доброчесності, а й обов'язковою умовою валідності та надійності всього дослідження в системі вищої школи (Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети утвердження, 2022, с. 44).

Вищезазначені етапи наукового циклу, попри свою традиційність, у сучасних умовах зазнають суттєвої трансформації під впливом глобальної цифровізації. Якщо раніше дотримання етичних імперативів залежало переважно від роботи дослідника з друкованими джерелами та первинними даними, то сьогодні методологічний простір вищої школи доповнюється інструментами, що здатні автономно оперувати інформацією. Це зумовлює необхідність переходу від загальних засад наукової етики до аналізу специфічних викликів, які постають перед академічною спільнотою у зв'язку з інтеграцією інтелектуальних систем у структуру наукового пошуку.

Сучасний етап розвитку вищої школи характеризується виникненням нових методологічних дилем, зумовлених стрімкою інтеграцією інструментів генеративного штучного інтелекту (ШІ) у дослідницьку практику. Питання етичної межі використання технологій на кшталт ChatGPT у науковому пошуку стає предметом гострих дискусій. Як зазначає А. Артюхов, ключовим ризиком є розмивання поняття авторства та загроза появи «алгоритмічного плагіату», коли текст генерується машиною без належного критичного переосмислення людиною (Артюхов А. Є., Ліік П., Котляков, 2021, с. 13). У контексті методології наукових досліджень це створює проблему валідності, адже цифрові інструменти можуть продукувати фактичні помилки, що суперечить принципу наукової достовірності.

З позицій педагогіки вищої школи, повна заборона використання ШІ видається малоефективною. Натомість, М. Шерман пропонує концепцію «цифрової доброчесності», де ШІ розглядається як інструмент

технічної підтримки – для стилістичного редагування або структурування ідей (Шерман, 2024, с. 114). Проте етичним імперативом залишається вимога обов'язкового розкриття інформації про використання таких інструментів, що закріплено у відповідних нормативних рекомендаціях (Рекомендації щодо використання інструментів штучного інтелекту в освітньому процесі та науковій діяльності, 2024, с. 7). Авторство має залишатися виключно за людиною, оскільки лише дослідник несе повну відповідальність за етичні наслідки та новизну матеріалу. Поряд із зовнішнім запозиченням, важливою етичною проблемою є самоплагіат – дублювання автором власних раніше опублікованих результатів без належного посилання, що штучно збільшує обсяг наукового доробку та порушує принцип новизни дослідження. Відтак, етична культура науковця сьогодні включає здатність дотримуватися балансу між технологічним прогресом та інтелектуальною чесністю, що є маркером високої методологічної культури.

Переосмислення авторства в епоху штучного інтелекту доводить, що технологічні інструменти самі по собі є етично нейтральними, а напрям їхнього використання цілком залежить від ціннісних орієнтирів дослідника. У цьому контексті центр ваги зміщується з технологічної площини у площу педагогічну: виникає потреба не лише у технічному контролі, а й у цілеспрямованому формуванні етичного світогляду майбутніх фахівців. Відтак, ключовим суб'єктом, здатним забезпечити спадкоємність наукових традицій та адаптувати їх до викликів цифровізації, у системі координат «педагогіка – методологія» стає викладач закладу вищої освіти. Відтак формування етичної культури майбутнього науковця не може обмежитися лише формальним ознайомленням із нормативними документами; воно вимагає створення специфічного освітнього середовища, де академічна доброчесність є ціннісною основою будь-якої діяльності. Як зазначає І. Зязюн, педагогічна майстерність у вищій школі нерозривно пов'язана з етичним прикладом самого викладача, який виступає для студента взірцем наукової сумлінності та інтелектуальної чесності (Зязюн, 2000, с. 84). Без особистого прикладу викладача будь-які заклики до доброчесності залишаються для здобувачів освіти лише теоретичними конструкціями.

Методологічна функція викладача полягає у зміщенні акцентів освітнього процесу з результату (оцінки, отримання диплома) на процес наукового пошуку. О. Пехота підкреслює, що ефективним механізмом тут є залучення студентів до інтерактивних та проєктних

технологій навчання, де кожна ідея має бути обґрунтованою, а кожен запозичений аргумент – верифікованим (Освітні технології, 2001, с. 210). Викладач має виконувати роль фасилітатора, який допомагає студенту усвідомити, що академічний плагіат – це не просто порушення правил, а шлях до деградації власного інтелектуального капіталу. Особливого значення набуває практична імплементація цих етичних засад у зміст профільних дисциплін, зокрема таких як вже згадуваний нами курс «Педагогіка та психологія вищої школи». У процесі вивчення цього компоненту етичні імперативи мають виступати не як окремий теоретичний блок, а як наскрізний ціннісний орієнтир. Зокрема, під час розгляду методологічного апарату педагогічної науки акцент має зміщуватися з технічного інструментарію на етичну відповідальність дослідника за достовірність отриманих даних та повагу до інтелектуальної власності колег.

Сучасна система вищої освіти передбачає багаторівневий підхід до запобігання порушенням академічної доброчесності, що охоплює технічні, організаційні та правові інструменти. Пріоритетним технічним механізмом залишається використання спеціалізованих програмних засобів для детекції текстових запозичень (Unicheck, StrikePlagiarism тощо). Як зазначає А. Артюхов, впровадження таких систем в університетах України дозволило значно знизити рівень «наївного» плагіату, проте воно також вимагає від науковця високої методологічної грамотності для коректної інтерпретації результатів перевірки (Артюхов, 2023, с. 14). Адже наявність збігів не завжди є свідченням недоброчесності, а може бути наслідком специфіки термінологічного апарату, цитування нормативних актів або використання сталих наукових зворотів. Методологічна культура дослідника тут виявляється у здатності якісно перефразувати думки та забезпечити глибокий авторський аналіз, що виходить за межі простого копіювання чужих текстів.

Важливим організаційним механізмом є створення та активна діяльність комісій (комітетів) з питань етики академічних досліджень та наукової доброчесності. Згідно з дослідженнями Т. Фінікова, такі органи мають не лише виконувати контролюючу функцію, а й здійснювати експертну та консультативну підтримку молодих науковців, надаючи роз'яснення щодо складних випадків авторського права та правил цитування (Фініков, Артюхов, 2016, с. 156). Крім того, на рівні кафедр та вчених рад впроваджується процедура «подвійного

сліпого» рецензування, що дозволяє мінімізувати суб'єктивізм, уникнути конфлікту інтересів та забезпечити об'єктивність оцінювання наукових здобутків незалежно від статусів та регалій авторів.

Особливе місце у структурі превентивних заходів посідає нормативне регулювання на рівні локальних актів закладу вищої освіти. Розробка та впровадження Кодексів честі, Положень про академічну доброчесність та етичних декларацій створює чітку систему координат для кожного учасника освітнього процесу. Спираючись на засади статті 42 Закону України «Про освіту», заклади формують власну корпоративну культуру, де дотримання етичних імперативів стає не лише юридичним обов'язком, а й запорукою високого рейтингу, отримання грантової підтримки та міжнародного визнання (Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII, ст. 42].

Додатковим дієвим механізмом є цифровізація наукового документообігу та відкритість наукових даних. Створення репозитаріїв університетів та обов'язкове оприлюднення текстів дисертацій і магістерських робіт у відкритому доступі створює ефект «суспільного контролю». Як зауважує С. Калашнікова, прозорість наукового середовища є найкращим превентивним засобом, оскільки публічність результатів автоматично підвищує рівень відповідальності автора за кожне слово та цифру у дослідженні (Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети утвердження, 2022 с. 21). Таким чином, поєднання автоматизованого контролю, інституційного нагляду, відкритості та правової відповідальності створює надійний захисний бар'єр, що сприяє очищенню наукового простору від псевдонаукових практик та утвердженню високих стандартів академічної етики.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Проведене дослідження дозволяє констатувати, що в умовах глобальної цифровізації етичні імперативи перестають бути лише формальним додатком до наукової діяльності, трансформуючись у фундаментальну основу методологічної культури суб'єктів вищої школи. Взаємозв'язок між етичними нормами та валідністю наукового пошуку виявляється на кожному етапі дослідницького циклу, де дотримання принципів академічної доброчесності виступає єдиним дієвим запобіжником проти девальвації наукового знання. Особливої ваги це набуває у контексті використання інструментів штучного інтелекту, де межа між технологічною підтримкою та втратою

авторської автентичності визначається насамперед рівнем внутрішньої відповідальності та методологічної грамотності науковця.

У цьому контексті особливої актуальності набуває необхідність посилення методологічної та педагогічної підготовки здобувачів вищої освіти через включення до змісту освітніх програм дисциплін, спрямованих на формування наукової культури та етичної відповідальності дослідника. Зокрема, важливу роль відіграють такі навчальні курси, як «Педагогіка та психологія вищої школи» та «Методологія наукових досліджень», які забезпечують формування у майбутніх науковців і викладачів системного розуміння принципів академічної доброчесності, етичних норм наукової діяльності, а також методологічної грамотності у здійсненні дослідницької роботи. Їх інтеграція в освітній процес сприяє розвитку критичного мислення, усвідомленню меж використання цифрових та інтелектуальних технологій у науці й формуванню відповідального ставлення до створення та поширення наукового знання, що є важливою передумовою забезпечення якості сучасної вищої освіти.

Водночас педагогічний вимір вищої школи диктує необхідність переосмислення ролі викладача, який із простого транслятора знань перетворюється на модератора етичних цінностей. Ефективність формування доброчесного середовища у закладі вищої освіти залежить не стільки від жорсткості репресивних заходів, скільки від здатності викладача інтегрувати етичні стандарти у практичну дослідницьку діяльність здобувачів через особистий приклад і фасилітацію.

Перспективи подальшого утвердження академічної етики вбачаються у розбудові комплексної системи, що органічно поєднує технологічні засоби контролю, інституційну відкритість через цифрові репозитарії та розвиток університетських комітетів з етики доброчесності. Такий системний підхід дозволяє не лише мінімізувати прояви академічної недоброчесності, а й сприяє формуванню якісно нового наукового простору, що ґрунтується на довірі, інтелектуальній чесності та високих стандартах якості вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети утвердження: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (2022). Київ : ІВО НАПН України (Kalashnikova, S. (Ed.). (2022). Academic integrity: problems of compliance and priorities of affirmation: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference. Kyiv: Institute of Higher Education of the NAES of Ukraine).

- Артюхов, А. Є. (2023). Академічна доброчесність та штучний інтелект: виклики та можливості для вищої освіти. *Академічна доброчесність: виклики сучасності*, 4, 12-15 (Artiukhov, A. Ye. (2023). Academic integrity and artificial intelligence: challenges and opportunities for higher education. *Academic Integrity: Challenges of the Modern Era*, 4, 12-15).
- Артюхов, А. Є., Ліік, П., Котляков, К. (2021). *Академічна доброчесність: від теорії до практики*. Київ : НАЗЯВО (Artiukhov, A. Ye., Liik, P., & Kotliakov, K. (2021). *Academic integrity: from theory to practice*. Kyiv: NAQA).
- Васильєва, І. В. (2021). Формування академічної культури студентів у вимірах педагогічної етики. *Педагогіка і психологія*, 3, 45-52 (Vasyliieva, I. V. (2021). Formation of students' academic culture in the dimensions of pedagogical ethics. *Pedagogy and Psychology*, 3, 45-52).
- Духаніна, Н. М. (2018). Академічне письмо: проблеми, процеси, підходи. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. Сковороди»*, 37(4), 328-336 (Dukhanina, N. M. (2018). Academic writing: problems, processes, approaches. *Humanities Bulletin of H. Skovoroda Pereiaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University*, 37(4), 328-336).
- Зязюн, І. А. (2000). *Педагогіка добра: ідеали і реалії*. Київ: ІПППО НАПН України (Ziazun, I. A. (2000). *Pedagogy of good: ideals and realities*. Kyiv: IPPPO NAES of Ukraine).
- Коляда, Н., Левченко, Н. (2023). Академічна доброчесність – засаднича цінність діяльності закладу вищої освіти. *Соціальна робота та соціальна освіта*, 2(11), 63-72 (Koliada, N., & Levchenko, N. (2023). Academic integrity as a fundamental value of higher education institutions. *Social Work and Social Education*, 2(11), 63-72).
- Кремень, В. Г. (2015). Якісна освіта в контексті цивілізаційних змін. *Рідна школа*, 1-2, 3-7 (Kremen, V. H. (2015). Quality education in the context of civilizational changes. *Native School*, 1-2, 3-7).
- Освітні технології* (2001). Київ: А.С.К. (Educational technologies (2001). Kyiv: A.S.K.).
- Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. (On Education: Law of Ukraine. Retrieved January 29, 2026, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>).
- Рекомендації щодо використання інструментів штучного інтелекту в освітньому процесі та науковій діяльності* (2024). Київ. (Ministry of Education and Science of Ukraine. (2024). *Recommendations on the use of artificial intelligence tools in the educational process and research*. Kyiv).
- Сазык, В. І. (2017). Академічна доброчесність як чинник якості вищої освіти: зарубіжний досвід та українські реалії. *Вища освіта України*, 1, 64-70. (Satsyk, V. I. (2017). Academic integrity as a factor of higher education quality: foreign experience and Ukrainian realities. *Higher Education of Ukraine*, 1, 64-70).
- Фініков, Т. В., Артюхов, А. Є. (2016). *Академічна доброчесність як основа сталого розвитку університету*. Київ : Таксон (Finikov, T. V., & Artiukhov, A. Ye. (2016). *Academic integrity as the basis for sustainable university development*. Kyiv: Takson).
- Шерман, М. І. (2020). Етичні аспекти використання цифрових технологій у науково-педагогічних дослідженнях. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 76 (2), 288-301 (Sherman, M. I. (2020). Ethical aspects of using digital technologies

in scientific and pedagogical research. *Information Technologies and Learning Tools*, 76(2), 288-301.

Шерман, М. І. (2024). Трансформація методології наукових досліджень в умовах цифровізації освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету*, 1 (45), 112-118 (Sherman, M. I. (2024). Transformation of research methodology in the context of digitalization of education. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University*, 1(45), 112-118).

SUMMARY

Byhar Hanna, Shevchuk Krystyna, Pits Iryna. Ethical imperatives of scientific research in the context of academic integrity in higher education.

The article provides a theoretical and methodological analysis of the ethical imperatives of scientific research in the context of academic integrity in higher education. Academic integrity is interpreted not only as a formal regulatory requirement but also as a fundamental value-based and methodological foundation of research activity carried out by students, university teachers, and young scholars. The study emphasizes that adherence to ethical principles ensures the validity, reliability, and social significance of scientific results and contributes to the development of a responsible research culture within the academic community.

Special attention is paid to the challenges facing modern higher education in the era of digitalization, particularly those related to the rapid spread of digital resources and the active use of artificial intelligence tools in research and learning processes. The risks associated with plagiarism, self-plagiarism, fabrication and falsification of data, as well as the potential blurring of authorship boundaries in the context of generative technologies, are analyzed. In this regard, the importance of developing methodological literacy and ethical responsibility among students and young researchers is highlighted.

The article also outlines the significant role of university teachers in shaping students' value orientations regarding academic honesty and responsible authorship. It is argued that ethical principles should be systematically integrated into the educational process through courses on research methodology, pedagogy and psychology of higher education, and academic writing. A systemic approach to implementing the principles of academic integrity is proposed, combining pedagogical, organizational, legal, and technological mechanisms aimed at strengthening ethical standards in higher education institutions and ensuring the credibility of scientific knowledge in the global academic environment.

Key words: *academic integrity, research ethics, higher education, research methodology, plagiarism, higher education pedagogy.*